

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Голубєва Неллі Юрїївна

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу,
професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВА ВИМОГИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Права вимоги як об'єкт цивільних прав відносяться до різновиду майнових прав. Майнові права як об'єкти цивільних прав можуть розглядатися в вузькому і широкому значенні. У першому випадку до майнових прав слід відносити тільки права вимоги. У другому випадку майнові права включають зобов'язальні (права вимоги), речові і виключні права.

Більш обґрунтованою є позиція, що право вимоги, як право кредитора в зобов'язанні, є вузькою категорією ніж майнове право. Аналіз ЦК України щодо вживання терміну «права вимоги» дозволяє зробити висновок, що він вживається не як тотожний до терміну «майнове право». Так, у нормах про відступлення права вимоги (ст.ст. 512, 513, 563, 656, 1079, 1084) не вживається термін «майнові права», оскільки тут маються на увазі не взагалі майнові права, а саме права кредитора у зобов'язанні. Це ж стосується і ст. 993 ЦК України, в якій йдеться про перехід права вимоги до страховика (суброгацію).

У ст. 656 ЦК України йдеться про те, що «предметом договору купівлі-продажу можуть бути майнові права». Подальше формулювання цієї статті свідчить про виділення з усієї сукупності майнових прав (ч. 2) права вимоги (ч. 3).

Слід відрізняти суб'єктивне право кредитора як елемент змісту зобов'язального правовідношення, з одного боку, а з іншого – безпосередньо право вимоги як об'єкт цивільного права.

У зобов'язальних правовідносинах правоможність вимоги є центральним елементом самого суб'єктивного права, оскільки з вказаної правоможності випливають усі інші. Суб'єктивне право у зобов'язальних правовідносинах називають «зобов'язальним правом» (що не слід ототожнювати із розумінням цього терміну в об'єктивному сенсі як сукупності цивільно-правових норм, що регулюють зобов'язальні відносини), «правом вимоги кредитора» чи «вимогою кредитора». Найрозповсюдженіший термін – «право вимоги», який зустрічається для позначення як суб'єктивного права кредитора, так і об'єкту цивільних прав.

У цивілістиці та у ЦК України застосовуються терміни «право вимоги» та «права кредитора». Право кредитора є більш широкою категорією, ніж «право вимоги», яке також є правом кредитора (слід ураховувати також категорію секундарних прав, які можуть належати обом сторонам зобов'язання).

Зміст права вимоги кредитора (як складової змісту зобов'язання) складається з можливостей кредитора вимагати від зобов'язаної особи (боржника) здійснення або утримання від здійснення певної дії (дій), у разі виконання обов'язку - отримати і присвоїти результати такого виконання.

Право вимоги як об'єкт цивільного обороту не повинно трактуватися, як міра можливої поведінки управоможеної особи, оскільки це визначення застосовується для характеристики суб'єктивного права як елементу правовідношення. Як об'єкт цивільного обороту право вимоги кредитора до боржника виступає благом, що належить управоможеній особі та може бути реалізоване третім особам.

Зобов'язальне майнове право (право вимоги) у якості об'єкту цивільних правовідносин, має наступні ознаки: по-перше, має бути відчужуване, тобто мати можливість їх відділення від особи суб'єкта цивільного права для передачі іншій особі; по-друге, права вимоги як об'єкти обороту повинні мати економічну цінність, тобто бути придатні до відшкодувального обміну.

Право вимоги може розглядатися в якості об'єкту, оскільки правоможність вимоги є носієм функції розпорядження чужою поведінкою, тобто кредитор може розпоряджатися чужими діями боржника як своїми, як об'єктом свого права. Таким чином, право вимоги виступає самостійним благом, як «право на чужі дії».

Оборотоздатність прав вимоги стає можливою, оскільки відчуження об'єкту цивільних прав полягає у його передачі іншій особі з наміром передати також і права розпорядження ним. Це може бути продаж, дарування, міна тощо. Винятком від загального правила про оборотоздатність є ті права вимоги, які вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи (права на отримання аліментів, права на компенсацію моральної шкоди і інші права, що впливають із зобов'язань особистого характеру). Допустима відшкодувальна передача лише прав на деякі нематеріальні блага, наприклад за договором комерційної концесії, але не самих благ.

Віднесення прав вимоги (та взагалі майнових прав) до об'єктів цивільних прав, а також характеристика їх як різновиду майна, є поширеною як в законодавстві, так і в доктрині багатьох цивільно-правових систем, що веде до стрімкого розвитку активного обороту прав вимоги. Хоча виокремлення права вимоги у об'єкт права здійснилось у законодавстві поступово. З часом права вимоги кредитора до боржника щодо здійснення кореспондуючого обов'язку

перетворились на самостійну майнову цінність. При цьому дискусія у науковій літературі продовжувалась декілька століть про можливість встановлення «права на право», тобто визнання суб'єктивного права об'єктом іншого суб'єктивного права.

Сьогодні актуальною проблемою є питання юридичного оформлення залучення до цивільного обороту суб'єктивних прав.

Питання про правомірність використання договору купівлі-продажу для регулювання відносин з переходу прав вимоги вирішується прямою вказівкою у ЦК України про купівлю-продаж прав вимоги (не особистих), хоча і з відсиланням до норм про відступлення права вимоги.

Оскільки право вимоги за своїми властивостями дуже відрізняється від об'єкту права власності (його не можна вручити, здати перевізникові або органам зв'язку для відправки), фізична передача прав неможлива, можлива лише їх юридична передача. Тобто, без цесії (відступлення прав вимоги) купівля-продаж прав вимоги не можлива взагалі. Наприклад, для того щоб здійснилась зміна осіб у зобов'язанні необхідно вчинити відповідний правочин (відступлення права вимоги), який відбувається на виконання договору купівлі-продажу права вимоги, предметом якого виступить право вимоги.

На сьогодні у літературі обговорюється питання виникнення права власності на майнове право (на «безтілесні речі»), однак широкої підтримки у літературі така ідея не отримала.

Кізлова Олена Сергіївна

д.ю.н., професор кафедри цивільного та господарського права і процесу

Міжнародного гуманітарного університету,

професор кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАСТАВИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Для оцінки сучасного стану і прогнозування історичних перспектив формування держави і права недостатньо мати уявлення про загальні закономірності історичного розвитку, про тенденції в становленні, змінах державної і правової системи визначеної держави. Необхідно також знати причини виникнення, зміни й ефективність дії в конкретно-історичних умовах